

ASPECTE PSIHOSOCIALE ALE MIGRAȚIEI

Valentina PRITCAN, conferențiar universitar, doctor
Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți

The Summary

The article reflects the impact of migration on children. It elucidates the psychological impact of parental migration on children left without family care, presenting the consequences on individual's and

family level. It analyzes the social policies promoted in the Republic of Moldova in order to reduce negative consequences of migration on children; it offers proposals for improving the national system of protecting the children without parental care to allow the diversification of social services for this category of children.

În conformitate cu definițiile expuse în literatura de specialitate, persoana care pleacă peste hotare este numită migrant. Unii autori sunt de părere că termenul de migrant ar trebui înțeles ca acoperind toate cauzele în care decizia de a pleca este luată liber, în mod individual, din motive personale, fără intervenția unei obligații externe. Pierre George distinge patru categorii de migrații:

- migrantul care își manifestă dorința de a-și schimba țara și, în final, naționalitatea;
- muncitorul străin care este un migrant temporar;
- persoanele deplasate (expulzate, repatriate, transferate) alungate din țara lor de origine;
- refugiații care au optat pentru părăsirea țării lor.

Există mai multe mecanisme de *migrare* printre care cele mai „practicate” sunt: migrarea *permanentă* care avea drept principale motivații pe cele politice și pe cele etnice și migrarea *temporară* pentru a studia sau lucra în străinătate care se baza numai pe acorduri inter-guvernamentale ale Republicii Moldova cu alte țări. Impactul migrației forței de muncă este destul de controversat. Pe de o parte, se discută despre impactul remitențelor muncitorilor moldoveni din străinătate asupra economiei Republicii Moldova și asupra consumului membrilor familiilor rămăși în țara de origine. Pe de altă parte, consecințele demografice și sociale ale migrației forței de muncă sunt îngrijorătoare: se reduce numărul populației, se accentuează procesul de îmbătrânire, crește instabilitatea familiilor care au membri plecați la muncă peste hotare. Nu în ultimul rând, migrația influențează dezvoltarea psih emoțională a copiilor care rămân fără îngrijire părintească, sănătatea, educația și socializarea lor.

Prezentăm unele reflecții analitice cu privire la impactul migrației asupra afectivității copiilor rămăși fără îngrijirea părinților plecați la muncă peste hotare (pentru documentare deplină a se vedea studiul „Necesitățile specifice ale copiilor și vârstnicilor lăsați fără îngrijirea membrilor de familie plecați la muncă peste hotare” Chișinău 2011).

Perspectiva psihologică a problemei deprivării emoționale demonstrează că deficitul de comunicare cu mama, insuficiența de contacte tactile și emoțional saturate au influență directă nu numai asupra dezvoltării fizice, dar cauzează dereglări în dezvoltarea psihică, și în primul rând, în dezvoltarea emoțională. Lipsa unui părinte sau a ambilor condiționează apariția carențelor afective relative, relațiile părinților cu copilul fiind rare, provizoriu rupte. Efectele carenței afective sunt cu atât mai grave și mai ireversibile cu cât mai precoce este lipsa părinților. Plecarea părinților afectează puternic copilul și este trăită acut de către el: „*singurătatea și dorul de ei chiar mă afectează mult*”, „*plângeam, nu dăream ca să se ducă, nu vroiam să rămân fără ea*”.

Tristețea și dorul sunt resimțite de către copii în situații specifice și sunt condiționate de lipsa părinților, a afecțiunii materne, a asigurării mediilor securizate de către aceștia: „*când seara ești singur acasă, intri în casă și îți se pare că casa este goală și nu ai ce face. Când este cineva acasă mai vorbești sau la masă când stai să mănânci, mănânci singur: Ți pare că n-ai peftă de mâncare*”, „*Avem nevoie, mai ales fetele, de afecțiunea mamei. Cu cine să discuți?*”; „*Uneori, când rămâi cu fratele sau sora mai mică sau mai mare acasă, apar conflicte, care, dacă ar fi fost un părinte acasă, ar fi atenuate*”. Plecarea părinților la muncă peste hotare îi plasează pe copiii într-o situație defavorabilă – de privare de relația cu adulții de la care învață arta afectivității. Deprivarea emoțională are efect negativ asupra copiilor cu părinți plecați la muncă peste hotare, manifestându-se prin anxietate, sentimentul vinovăției, suspiciune în relațiile cu adulții, incapacitatea de a stabili relații sociale constructive etc. Copiii care se confruntă cu absența unuia sau a ambilor părinți trăiesc o stare de disconfort din cauza nesatisfăcerii trebuințelor de securitate și susținere afectivă.

Șocul inițial provocat de plecarea părinților este substituit ulterior de sentimentul de revoltă: „*păi niște sentimente triste, neplăcute. Așa parcă e revoltă în suflet pentru că eu știam că ei pleacă numai din cauza mea, ca să pot să mă întrețin și să-mi dea tot ce am eu nevoie*”. Datele studiului demonstrează rolul primordial al familiei, în special al mamei, în decurgerea favorabilă a dezvoltării copiilor. Separarea influențează, în primul rând, dezvoltarea morală și psihosocială a personalității și formează anxietatea la copil. Sentimentul de insecuritate este propriu copiilor care au experiența despărțirii de părinți. Ei trăiesc o frică de singurătate fizică, datorată, în primul rând, faptului că părinții nu sunt alături de ei și, în al doilea rând, este legată de manifestările sentimentului de insecuritate în relațiile interpersonale cu semenii.

Rezultatele studiului atestă că viața emoțională a copiilor rămăși fără îngrijire în urma migrației părinților este marcată și de dezamăgire, sentimentul că au fost mințiți, trădați: „*Când a plecat, la început ne-a amăgit,*

spunând că stă în Chișinău, are ceva de lucru... Apoi, am înțeles că e în Italia. M-am simțit părăsită, de parcă am pierdut un prieten, un ajutor, un sprijin”.

Rezultatele denotă că copiii la care părinții au plecat la muncă peste hotare, nu trăiesc experiențele emoționale necesare unei structurări armonioase a personalității. Organismul copilului are o necesitate continuă de satisfacție emoțională. Trăirea intensă a emoțiilor negative de către copiii cu părinți migranți influențează substanțial sănătatea psihică, reduce potențialul de viață, limitează dezvoltarea relațiilor bazate pe încredere și afecțiune cu cei din jur. Experimentarea rară/sporadică a emoțiilor pozitive de către copiii separați de părinți în urma migrației stopează dezvoltarea competențelor de diminuare a stărilor de excitație, de asigurare a normalității tuturor sistemelor funcționale.

Unii copii (în special acei care au ambii părinți plecați peste hotare) menționează că se simt privați de ajutor, îndrumare: *„faptul că mama nu era lângă mine și nu-mi putea da anumite sfaturi de care aveam nevoie”*; *„în unele momente simți nevoia de ajutorul lor, de sfaturile lor, când nu știi cum să te descurci”*. Explicăm această reacție a copiilor prin faptul că nevoia de atașament este o nevoie biologică, înnăscută și destinată supraviețuirii, ea intră în zestrea noastră genetică de adaptare, constituind premisa dezvoltării emoționale ulterioare. Mama biologică reprezintă „figura primordială de atașament”, „matricea primordială”, „nișa securizată”. Relația de atașament cu mama se dezvoltă concomitent cu atașamentul față de ceilalți membri ai familiei.

Răspunsul copiilor la separarea îndelungată de figura principală de atașament, este inițial manifestat prin protest, deznădejde, ulterior detașare, iar reîntoarcerea poate determina indiferență sau chiar ostilitate. Aceste experiențe de împiedică evoluția psihică normală a copiilor: face dificilă stabilirea contactelor sociale, creează dificultăți de percepere a situațiilor noi, reduce posibilitățile de dezvoltare a competențelor sociale, condiționează apariția carențelor în identitatea de sine etc.

Referindu-se la emoțiile ce le resimt personal în legătură cu faptul că părinții sunt plecați peste hotare, unii copii motivează trăirea de către ei a bucuriei condiționată de posibilitățile financiare sporite și libertatea obținută: *„avem posibilitatea mai multor lucruri. Că-mi permit să-mi cumpăr ceea ce vreau de multe ori. Îmi permit lucrurile”*; *„mai multă libertate”*. O asemenea poziție a copiilor denotă percepția falsă a libertății. Unii copii s-au bucurat inițial de reducerea controlului din partea părinților, dar au perceput ulterior dificultățile situației de separare de părinți ca rezultat al migrației acestora. Declararea de către copii a oportunității de a se simți mai liberi denotă tendința acestora de a găsi o explicație compensatorie la frustrările și conflictele interioare produse de separarea de părinți. Privarea copiilor de climatul din familie sunt esențiale în evoluția psihică și spirituală a copilului.

În unele cazuri, părinții sunt percepuți de către propriii copii ca o sursă de disconfort, de direcționare și control, adică ca un factor stresogen pe care copilul tinde să-l înlăture. Iată, spre exemplu, ce ne relatează o fetiță despre acest fenomen: *„trebuie să recunoaștem că sunt copii care nu sunt fucuroși când vin părinții acasă. Am avut un caz săptămâna aceasta, când o fată mi-a spus, că-i vine mama săptămâna viitoare și, iar o să mă pună la lucru, iar o să mă bată la cap. Ei sunt fucuroși. Desigur, vrei să-ți vezi mama, să te cuprindă, să simți căldură părintească, vrea cea dulce –dragul mamei te iubesc, dar deseori sunt cazuri când spun „de s-ar duce mai repede că m-am săturat de dansa”. Păstrarea legăturilor adecvate dintre părinți și copii cu experiențe de separare este un proces dificil de menținut. Sunt importante, în acest context, eforturile adultului. Copiii simt nevoia de a fi înțeleși, așteaptă de la mamă, în special, manifestarea pronunțată a empatiei: „Când venea ea dățile trecute mă săturam de dansa, îmi spunea ce să fac, un lucru sau altul, dar acum când a fost acasă nu m-am săturat de ea. Acum când a venit nu vroiam să plece. Cred că prima dată mama m-a înțeles de data asta, m-a ascultat, nu mi-a interzis lucrurile care mi le interzicea mai demult și asta mi-a plăcut. Nu a stat mult, 4 zile...data trecută tot stătea acasă 2 zile, 3 zile, dar îmi spunea să fac multe lucruri pe care eu nu vroiam să le fac, dar de data asta m-a înțeles mi-a plăcut cum am conversat”.*

Răspunsurile unor intervievați dovedesc că plecarea frecventă și de durată a părinților condiționează reducerea sensibilității afective a copilului față de lipsa lor. În rezultat, copiii lăsați fără îngrijirea membrilor de familie plecați la muncă peste hotare se adaptează la o nouă situație – cea cu „părinți care fac naveta” și copii care nu reacționează emoțional la acest eveniment: *„părinții pleacă și deja pe parcursul acestor ani a devenit o deprindere. Te împaci cu gândul că așa trebuie să fie și cel mai adesea te deprinzi cu așa confruntări - nici nu simți când vin și când pleacă, deja este o deprindere”.*

În unele cazuri de atașament precar, copiii manifestă mecanisme de autoapărare raționalizând răceala emoțională față de mamă: *„prima dată când s-a dus...eu spuneam că mama nu știu unde se duce și am început a plânge, dar a doua oară ... am plâns două zile și gata, dar acum am uitat de ea, dar tot*

câteodată îmi aduc aminte și mă uit la fotografiile mele. Frații mei nici nu își aduc aminte, fratele meu spune prostii, sora mea câteodată își aduce aminte, dar tot ține mai mult cu tata. Când prima dată a plecat mama, sora mea abia a început să vorbească și să meargă, când vrea apă spunea ica ica...".

Studiul indică că însăși părinții reprezintă o sursă de anxietate și frică pentru copiii: „*cel mai tare mă îngrijorează sănătatea mamei*”, „*auzind întâmplarea multor accidente în care decedează... când părinții s-au întors dintr-o călătorie foarte grav, aceasta mă sperie mai mult*”. „*eram la școală la lecții și Adrian s-a luat la bătaie și am început să ne batem și a venit miliția ...eu mai tare m-am speriat să nu o aducă pe mama în țară înapoi*”.

Tristețea, revolta, nedumerirea copiilor este provocată și de imposibilitatea comunicării și relaționării ne-mijlocite, directe cu părinții. Comunicarea de la distanță are pentru copil alt conținut, altă conotație afectivă. Studiul ne dovedește că copiii manifestă atitudine de protest în raport cu lipsa unuia sau ambilor adulți și imposibilitatea comunicării directe. Ei protestează prin evitare, refuzul de a comunica: „*cunosc un caz, mama a plecat peste hotare, copilul a rămas cu tatăl, îl întreabă ce să-ți trimită mămică, ce jucării, el spune că nu vreau nimic, vreau să vii acasă și se duc să vorbească pe internet și el fuge, nu vrea să vorbească pe Skype, el vrea acasă s-o vadă*”; „*Câteodată nu vor să răspundă la telefon, copiii mai mici, când îl întrebi da de ce nu răspunzi, el spune da de ce nu vine acasă mama sau tata?*”. Stările afective ale copiilor rămăși fără îngrijirea părintească în urma migrației părinților depășesc, în unele situații, limita echilibrului emoțional. Astfel, unii experți ne-au relatat că: „*copiii ai căror părinți sunt plecați peste hotare...sunt foarte violenți, agresivi, au un comportament indezirabil*”. Concluzionăm că impactul migrației părinților asupra afectivității copiilor se manifestă prin:

- Copiii rămăși fără îngrijirea părinților plecați la muncă peste hotare au o permanentă necesitate de saturare emoțională. Această necesitate rămâne nerealizată, iar insuficiența de saturație emoțională se profilează în comportamentul copilului;
- Conținutul emoțiilor copiilor rămăși fără îngrijire părintească, specificul trăirilor afective ale acestora denotă că sunt grav afectate cele mai importante funcții ale familiei nucleare, esențiale pentru evoluția personalității copilului:
 - **funcția psihologică:** de asigurare a suportului emoțional, a unui climat favorabil cu efect terapeutic, a nevoilor de securitate, protecție, incluzând ajutorul mutual bazat pe sentimentul de egalitate, respect și dragoste între parteneri, între părinți și copii, între frați și surori;
 - **funcția identitară,** implicând asigurarea sentimentului apartenenței și coeziunii, construcția identităților personale, statutare și intime ale soților și copiilor, prin transmisia capitalurilor moștenite: a numelui, resurselor, istoriilor de familie, tradițiilor, potrivit principiului genealogic;
 - **funcția de socializare a copiilor,** menită să asigure îngrijirea și creșterea lor, procesul instructiv-educativ familial și condițiile adecvate educației și pregătirii școlare și profesionale a copiilor;

Copiii creșeuți fără dragoste și fără apropiere sufletească din partea familiei (lipsiți de atașament afectiv normal) sunt, de regulă, pasivi, indiferenți, incapabili să cunoască sau să exploreze lumea, își vor cheltui energia emoțională în căutarea siguranței afective:

Bibliografie:

1. Irimescu, G. Asistența socială a familiei și copilului. – Iași: Editura Universității „A.I.Cuza”, 2004. 444 p.
2. Raport privind sărăcia și impactul politicilor 2009. – Ministerul Economiei, Chișinău, 2011. p.35
3. Холостова, Евдокия Ивановна. Социальная работа с семьей: Учеб. пособие / Е. И. Холостова.- М.: Изд.-торг. корпорация „Дашков и К». 2007. –212 p